

“Sędziowie i cnoty. Studium aretycznej teorii sądownictwa” – streszczenie popularno-naukowe

Publiczna dyskusja na temat sądownictwa, roli sędziów i ich pozycji ustrojowej jest w ostatnich latach szczególnie intensywna i niejednokrotnie emocjonalna. Język i argumenty używane w tej debacie, zarówno na poziomie medialnym jak i eksperckim są niejednokrotnie niespójne i przede wszystkim obciążone bardzo różnymi założeniami moralno-politycznymi osób, które je formułują. Sądy i sędziowie są często określani skrajnie odmiennymi terminami wartościującymi („dobry”, „zły”, „niegodny”, „polityczny”) wynikającymi z odmiennych przesłanek. Oceny te formułowane są często w odniesieniu do jednostkowych przypadków i decyzji (czynów) a następnie rozciągane na ocenę osób, instytucji a nawet całej grupy zawodowej. Taki stan rzeczy występuje w różnym stopniu nasilenia w poszczególnych rodzajach dyskursu (medialnym, publicznym, prywatnym, a nawet eksperckim i naukowym). Niniejszy projekt zmierza do sformułowania propozycji, która mogłaby uporządkować język moralny w jakim formułowane są oceny sędziów, ich działalności zawodowej oraz sądownictwa jako całości na potrzeby przede wszystkim dyskursu naukowego w naukach prawnych. Nie wyklucza to jednak szerszego wpływu wyników badań na naukę i debatę publiczną.

Podstawą teoretyczną na jakiej opierają się badania stanowi przeżywająca renesans w nauce moralności koncepcja etyki cnót. Jest to propozycja powrotu do języka etycznego rozpowszechnionego w starożytności m.in. przez Arystotelesa, stoików, czy też – w cywilizacji chińskiej – przez Konfucjusza. Zamiast skupiać się na „powinnościach” i „obowiązках” (podejście to nazywa się deontologicznym) albo określania czynów złymi bądź dobrymi z perspektywy ich konsekwencji (konsekwencjalizm), etyka cnót proponuje skupienie się na właściwościach podmiotu. Przedstawiciele tego podejścia przekonują, że lepiej skoncentrować ocenę na postawach i charakterach ludzi jako podmiotów moralnych oraz wartościowaniu ich motywów oraz intencji, niż na bezosobowych zasadach i ocenach formułowanych w kategoriach moralnej słuszności danego postępowania.

Koncepcja zbudowana na teorii cnót, inaczej teorii aretycznej (gr. *arête* oznacza cnotę lub doskonałość) znalazła już zastosowanie do wielu dziedzin etyki (np. do bioetyki, etyki medycznej), w małym zaś stopniu przeniknęła do nauk prawnych (teoria prawa, etyka prawnicza). Niniejszy projekt rozwija podejście aretyczne w teorii i filozofii prawa poprzez próbę sformułowania teorii cnót sędziowskich. Zespół badawczy szczegółowo przeanalizuje różne koncepcje w zakresie teorii cnót pod kątem ich zastosowania w prawie. Następnie, zasadniczą część projektu skupi się na próbie odtworzenia katalogu cnót sędziowskich. Aby tego dokonać, podjęta zostanie próba analizy różnych aspektów tzw. kultury prawnej w Polsce w poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie jakie cechy lub przymioty sędziów są uznawane i przyjmowane jako cnoty sędziowskie. Kultura prawna to pojęcie szerokie i obejmuje nie tylko samo prawo i formy jego stosowania w postaci np. orzeczeń sądów, ale także stan wiedzy o prawie (zarówno wśród prawników jak i nie-prawników) oraz postrzeganie prawa i jego przedstawicieli np. sędziów, które przejawia się często w formie wytworów kultury: literatury, filmu, sztuki. Na podstawie analizy i interpretacji tych źródeł można przybliżyć pewien obraz zarówno pożądanых cnót jak i potępianych przez społeczeństwo wad prawników, w tym sędziów. Ponieważ Polska jest członkiem Unii Europejskiej i ważną rolę w polskim systemie prawnym odgrywają także sądy unijne na czele z Trybunałem Sprawiedliwości Unii Europejskiej, trzeba także zadać pytanie o pożądane cechy sędziego europejskiego, prowadząc podobną analizę. Umożliwi to następnie porównanie obu zestawów cnót w tych nieco odmiennych kontekstach, co pozwoli lepiej określić model charakteru sędziego.

Celem projektu będzie następnie odniesienie wypracowanej koncepcji cnoty sędziowskiej oraz konkretnego katalogu poszczególnych cnót do sytuacji sądownictwa i sędziów na przykładzie Polski. Sprawdzenie czy przyjęta koncepcja opisu ról sędziowskich w języku teorii cnót może być użyteczna dla nauki prawa, wymaga odpowiedzi na szczegółowe wątpliwości. Po pierwsze, trzeba udzielić odpowiedzi na pytanie czy spojrzenie na rolę sędziów przez pryzmat ich cnót stanowi właściwe i najlepsze kryterium dla dokonywania wyboru osób na stanowiska sędziowskie. Po drugie, warto zastanowić się nad relacją pomiędzy konkretnym zestawem sędziowskich cnót a całościowym wymiarem sprawowania tej funkcji. Czy posiadanie pewnych cnót czyni sądownictwo lepszym z perspektywy podejmowanych decyzji (orzekania) w ten sposób, że zwiększa niezawisłość sędziowską a w konsekwencji niezależność sądownictwa? Innymi słowy, czy sędzia posiadający właściwe cnoty jest bardziej niezawisły (niezależny) w orzekaniu, a może to instytucjonalnie gwarantowana niezawisłość stanowi warunek konieczny dla rozwoju cnót budujących dobrego sędziego. Projekt zmierza do udzielenia odpowiedzi na te i bardziej szczegółowe pytania celem zaproponowania lepszej teorii oraz języka w odniesieniu do oceny sędziów i sądów.